

Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje įsitraukimo strategijos: nuo konformizmo iki navigacijos

JOLANTA KUZNECOVIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas

El. paštas: j.kuznecoviene@smf.vdu.lt

Šiame straipsnyje į migracines problemas bandoma pažvelgti kiek kitu aspektu, negu siūlo diasporos bei transnacionalizmo teoriniai modeliai. Straipsnio tikslas – apčiuopti pagrindines imigrantų įsitraukimo į naują visuomenę strategijas, nusakancias vyraujančius susisaistymo su nauja visuomene būdus, nepaneigiant ir neprieštaraujant faktui, jog susisaistymas galimas ne tik su atvykusia, bet ir kilmės visuomene. Remiantis imigrantų įsitraukimo trajektorijų įvairovės teoriniu modeliu, lauko tyrimų duomenys apibendrinti analizuojant keturių pagrindinių įsitraukimo būdų – ekonominio, socialinio, kultūrinio ir politinio – raišką. Priklausomai nuo įsitraukimo būdo ar būdų išskiriamos keturios pagrindinės strategijos – konformistinė, reprezentacinė, segregacinė ir navigacinė. Empirinius tyrimo duomenis sudaro giluminiai ir pusiau struktūruoti interviu, atlikti 2008 m. Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje.

Raktažodžiai: imigracija, integracija, įsitraukimas, susisaistymas, akulturacija

ĮVADAS

Ilgą laiką tyrimuose, skirtuose imigrantų integracijos problemoms, vyravo asimiliacinis modelis. Šis požiūris, kritikuojamas nuo 4-ojo praėjusio amžiaus dešimtmečio, esminės kritikos ir reakcijos į ją susilaukė 7-ojo dešimtmečio pabaigoje – 8-ajame dešimtmetyje kaip atsakas į šią kritiką atsiranda kultūrinio pliuralizmo teorija, inspiravusi diasporos tyrimus.

Nors kultūrinio pliuralizmo teorijos išbaigtumo ir pagrįstumo bei praktinio įgyvendinimo galimybės diskutuojamos iki šiol, sociologiniuose imigracijos tyrimuose „etninių bendruomenių modeliai“ (Heisler 2000: 80–81), aprašantys specifinį imigrantų buvimo naujoje visuomenėje būdą, taikomi labai dažnai. Devintajame dešimtmetyje tiriant imigraciją pradama kalbėti apie transnacionalizmą ir nacionalinės valstybės sienas kertančių socialinių bei simbolinių imigrantų tinklų analizės svarbą.

Minėti teoriniai modeliai akcentuoja skirtingus imigrantų buvimo naujoje visuomenėje analizės aspektus: „etninių bendruomenių“ (Heisler 2000: 80–81), arba diasporos, modelis pabrėžia imigrantų bendruomenės kaip specifinio socialinių tinklų, kolektyvinės sąmonės bei kultūrinės reprodukcijos modelio svarbos analizę (Vertovec 1999), transnacionalizmo – apibūdina įsitraukimą, numatantį imigrantų susisaistymą su keliomis visuomenėmis tuo pat metu.

Atlikdami tyrimą ketinome šiek tiek kitu aspektu paanalizuoti imigracinius procesus. Siekėme apčiuopti lietuvių imigrantų *susisaistymo su nauja visuomene* būdus, vyraujančius jų įsitraukimo į naują visuomenę strategijas. Sutelkdami dėmesį į susisaistymą su nauja visuomene neabejojame, jog susisaistymas galimas ir su kilmės šalimi, ir tą itin plačiai tyrinėja diasporos ir transnacionalizmo studijos.

Konstruodami teorines tyrimo apibrėžtis rėmėmės integracijos bei imigrantų į(si)traukimo / inkorporacijos (ang. *incorporation*) sąvokų ir procesų analizės teoriniais modeliais, nors neabejojame, kad, ieškant atsakymų į kai kuriuos su mūsų tiriama problema susijusius klausimus (pavyzdžiui, kas lemia vienos ar kitos strategijos pasirinkimą), galima būtų pasitelkti socialinio kapitalo teoriją, o atsakymą į klausimą, kaip vyksta įsitraukimo procesas, padėtų rasti socialinių tinklų teorija, tačiau tai jau tolesnių tyrimų tikslai.

Empirinius tyrimo duomenis sudaro 71 individualus pusiau struktūruotas bei giluminiai interviu, informantai buvo pasirinkti „sniego gniūžtės“ ir tikslinės grupės metodais, taip pat atsižvelgiant į profesiją, amžių, lytį. Lauko tyrimas vykdytas 2007 m. pabaigoje – 2008 m. Anglijoje, Norvegijoje, Ispanijoje.

INTEGRACIJA IR ĮSITRAUKIMAS (INKORPORACIJA): SĄVOKOS IR BŪDAI

Integracija (arba pastaruoju metu vis dažniau vartojama sąvoka į(si)traukimas, ang. *incorporation*) – viena pagrindinių sąvokų, vartojamų imigracijos problemas interpretuojančiose teorijose. Kartais jos vartojamos kaip sinonimai, kartais – ne. Teigdami, jog viena ar kita sąvoka ne visuomet pasirenkama atsitiktinai, argumentaciją norėtume pradėti integracijos sąvokos analize.

Pačia bendriausia prasme imigrantų integraciją galima apibrėžti kaip procesą, nusakantį jų susisaistymą su nauja visuomene dalyvaujant įvairiose imigracinės visuomenės sferose. Teoriniuose darbuose išskiriamos kelios integracijos proceso dimensijos. Kai kurie tyrėjai išskiria struktūrinę ir sociokultūrinę integraciją. Struktūrinė integracija apibrėžiama kaip „visateisis platus dalyvavimas socialinėse institucijose“, sociokultūrinė – kaip kultūrinė adaptacija ir „socialiniai kontaktai, kuriuos imigrantai ar jų bendruomenės užmezga ir palaiko su visuomene“ (Vermeulen, Pennix, cit. iš Engbersen 2003: 61).

Van Doornas pabrėžia integracijos proceso dvikryptiškumą ir skiria du integraciją nusakančius procesus – socialinę emancipaciją (tvirtų socialinių, ekonominių ir politinių pozicijų pasiekimą) ir kultūrinę afirmaciją (kilmės šalies kultūrinių praktikų laikymasis) (cit. iš Engbersen, 2003: 61). G. Engbersenas šias ir panašias teorijas vadina dichotominėmis ir tokią apibūdinimą laiko nepakankamai išsamiu. Sekdamas B. Petersu (2003) jis išskiria tris socialinės integracijos dimensijas: funkcinę, moralinę ir ekspresyvinę. Funkcinė dimensija išreiškia dalyvavimą svarbiausiose visuomenės institucijose, ypač švietimo ir ekonomikos, moralinė – pilietinį dalyvavimą ir prisitaikymą prie socialinių bei teisinių standartų, ekspresyvinė – individualių ir kolektyvinių tapatybių konstravimą (Engbersen 2003: 61–62). G. Engberseno teorinis modelis ne itin skiriasi nuo jo kritikuojamų, tačiau esminius požiūrio į integraciją aspektus išreiškia jo idealaus integracijos proceso samprata. Pripažindamas, kad realiai sunku rasti harmoningus funkcinis ryšius tarp įvairių integracijos dimensijų ir sferų, tokią harmoniją laikė integracinės politikos siekiamybe (Engbersen 2003: 74). Pagal jį, integracinės politikos tikslas turėtų būti „naujo balanso“ tarp visų dimensijų suradimas. Panašu, kad G. Engbersenas nepripažįsta galimybės integruotis per vieną iš įvardytų dimensijų. Imigracijos politikos diskursuose ši samprata yra vyraujanti.

B. Petersas išskiria keturias imigrantų integracijos dimensijas: „bendruomenės organizaciją“ – tai imigrantų organizacijos, bendruomenės, tinklai; „socioekonominį profilį“, siejamą su išsilavinimu, pajamomis, turtu ir profesiniais laimėjimais; kultūrinę dimensiją, apimančią religines praktikas ir gyvenimo stilių bei vertybinius modelius (Peters 2003: 32–33). Pagal B. Petersą, įvairūs šių keturių dimensijų raiškos deriniai (turint galvoje, kad integracija gali vykti nebūtinai per visas nurodytas dimensijas) lemia skirtingas imigrantų integracijos trajektorijas (Peters 2003: 33).

Eksploduodamas idėją apie praktikoje egzistuojančias imigrantų įsitraukimo įvairias trajektorijas, B. Petersas siūlo teorinį modelį, padedantį išryškinti imigrantų susisaistymo su nauja visuomene būdų įvairovę, kuri peržengia etninių bendruomenių, diasporos ar transnacionalizmo modeliais apibrėžiamų įsitraukimo būdų amplitudę.

Ši B. Peterso mintis nėra visiškai originali, apie tai rašo L. Chavezas, savo tyrimu atskleidęs, kad buvimo naujos visuomenės nariu, *savęs priskyrimo* jai jausmas, vienas reikšmingiausių *įsitraukimo kriterijų*, atsiranda kaip labai skirtingų susisaistymo su nauja visuomene būdų rezultatas (Chavez 1991, 1994). N. Glick-Schiller, tyrusi imigrantų įsitraukimą Vokietijoje, vartoja sąvoką įsitraukimas ir teigia, kad ja norinti pabrėžti imigrantų įsitraukimo būdų įvairovę ir oponuoti Vokietijoje vyraujančioms imigrantų integracinės politikos nuostatoms, pagal kurias numatomas iš esmės vienas integracinis modelis (Glick-Schiller 2005). Tačiau penkias įsitraukimo trajektorijas ji išskiria transnacionalizmo modelio rėmuose, t. y. tirdama imigrantų susisaistymą keliuose visuomenėse.

C. Bretell taip pat vartoja sąvoką įsitraukimas (ang. *incorporation*) ir atsisako integracijos sąvokos, pabrėždamą įsitraukimo proceso rezultatą atsiribojant nuo bet kokių asimiliacinių perspektyvų: „inkorporacija apibrėžia tokį įsitraukimą, kuris išsaugo imigranto kultūrinę tapatybę tuo pat metu prisiimant naują tapatybę“ (Bretell 2005).

Akivaizdu, kad B. Petersas, kalbėdamas apie integracijos trajektorijų įvairovę, nurodo skirtingus šio proceso rezultatus, o galimą skirtumą išnykimą – tik kaip vieną iš variantų, bet vartoja integracijos sąvoką. Prisiminus G. Engberseno idealų integracijos modelį, akcentuojantį įsitraukimą per visas pagrindines dalyvavimo visuomenėje dimensijas, sąvoka įsitraukimas, kaip atsiribojanti ne tik nuo asimiliacinių, bet ir nuo ką tik minėtų integracijos sampratų, tampa itin prasminga ir, mūsų nuomone, labiau vartotina.

Dar kartą sugrįžus prie įdomią mintį siūlančio B. Peterso imigrantų integracinių trajektorijų modelio vis tik kyla klausimas, kodėl neminama politinė dimensija, o socialinė integracija apibrėžiama tik per dalyvavimą bendruomenėje? Iš esmės remdamiesi imigrantų įsitraukimo trajektorijų įvairovės idėja lauko tyrimų duomenis analizavome išskyrę keturis įsitraukimo būdus: ekonominį, kurį nusako dalyvavimo darbo rinkoje ypatumai, pajamos bei turimas turtas; socialinį, kurį išreiškia imigrantų kuriami socialiniai tinklai; kultūrinį, apčiuopiamą per santykį su vyraujančiais visuomenėje kultūriniais modeliais, ir pilietinį, išreiškiantį sąsajas su politinių ir pilietinių institucijų veikla. Priklausomai nuo vyraujančio įsitraukimo būdo ar būdų išskyrėme keturias pagrindines strategijas, nusakančias imigrantų susisaistymo su nauja visuomene ypatumus, – konformistinę, reprezentacinę, segregacinę ir navigacinę.

ĮSITRAUKIMO STRATEGIJOS

Konformistinė. Pirmasis šios strategijos bruožas – tai profesinis įsitraukimas, kitais žodžiais, tvirtas ekonominis-profesinis susisaistymas: nuolatinis darbas ir pakankamai aukštas, apibrėžtas jų profesijos, socialinis statusas. Daugiausia tai imigrantai, turintys savo verslą, vadybininkai, architektai, pedagogai, vertėjai ir kt.

Ne mažiau sėkmingas bei intensyvus šios grupės imigrantų socialinis įsitraukimas, apčiuopiamas per socialinius tinklus. Dauguma jų bendrauja su kolegomis (nors neretai kolegų ratą sudaro imigrantai iš kitų šalių), o sukūrę mišrias šeimas su tos šalies piliečiais, bendrauja su sutuoktinio giminėmis. Gintaras (42 m. gydytojas, Norvegija), paklaustas, su kuo daugiausia bendrauja, atsakė: „bendraujam per bendriją su lietuviais, su penkiolika–dvidešimt [žmonių] (...)yra užsieniečių, labai geri draugai islandai, vokiečiai, viena sirė, yra draugų tarp

kolegų“. Tačiau kolegos taip pat imigrantai: „ligoninėje [kurioje dirba] dvidešimt gydytojų, iš jų gal dvylika – užsieniečių“.

Vienas esminių šios grupės imigrantų kuriamų socialinių ryšių bruožų – bendruomeniškumo (arba etniškumo) pagrindu konstruojami *artimų* santykių ryšiai; pagrindinį draugų ir bičiulių ratą sudaro lietuviai imigrantai, kartais imigrantai iš kitų šalių: „turim draugų norvegų, labai gerus draugus iš Vengrijos“, tačiau „man tikri draugai vis dėlto yra lietuviai“ (Regina, 35 m., studijuoja architektūrą, Norvegija).

Nors visiems šios grupės imigrantams būdingi pakankamai „tankūs“ ir intensyvūs socialiniai ryšiai, tačiau pagal jų konstravimo būdus individualios strategijos skiriasi: vienu atveju yra pasirenkamas individualus kelias, kitu – daugiau remiamasi bendruomene, trečiu – derinami abu būdai.

Erikos (28 m. vadybininkė, Ispanija) bendravimo ratas – dar vienas šiai grupei būdingų socialinių tinklų pavyzdys. Aukštąjį išsilavinimą turinti Erika dirba tarptautinėje kompanijoje. Jos bendravimo ratas – kolegos vengrai, latviai, lenkai, „vietinių ispanų draugų iš gatvės neturiu“, o „su lietuviais gal nelabai bendrauju“. Artimiausia Erikos draugė – lietuvė.

Pačių imigrantų konstruojamos „įsivietinimo“ nuostatos racionalios, pamatuotos naudingumo / būtinumo principu ir išreiškiančios ketinimą prisiderinti prie visuomenės, kurioje gyvena, elgesio normų, gyvenimo stiliaus, kultūrinių modelių: „jeigu nori funkcionuoti visuomenėje, turi būti savu“ (Gintaras). Šios grupės imigrantų kultūrinio įsitraukimo strategija iš esmės atitinka kultūrinės akulturacijos sampratą (Čiubrinskas 2007: 198). Gintaro nuomone, „nėra jokios prasmės gyventi vien tik tai lietuviškai, taip, kaip po karo lietuviai gyvendavo savo būreliuose, visai neįsitraukdami į Amerikos gyvenimą“. Jo šeima su draugais švenčia Norvegijos valstybines šventes (gegužės 17-ąją), o Reginos šeima renkasi norvegišką laisvalaikio leidimo būdą, norvegiškai auklėja vaikus: „matau didelius skirtumus ir norvegiškai man yra priimtinau“.

Matyt, sėkmingas ekonominis ir socialinis įsitraukimas, kultūrinio įsitraukimo nuostatos suformuoja ir daugeliui šios grupės imigrantų būdingą „buvimo savu“ naujoje visuomenėje jausmą, kurį L. Chavezas apibūdino kaip svarbų įsitraukimo kriterijų (Chavez 1994). Į klausimą, ar kalbėdami apie norvegus sakote jie ar mes, Gintaras atsakė: „Žiūrint su kuo šneku. Jeigu šneku su norvegiais, nesakau „jie“. Jeigu esu norvegų aplinkoje, tai yra „mes“, neskirstau į lietuvius ir norvegus“. Erika taip pat stengiasi „susilieti, gyventi taip, kaip jie gyvena. Bent jau vizualiai“.

Šiai grupei būdingas kultūrinis įsitraukimas nėra vienakryptis procesas – tuo pat metu siekiama išsaugoti savo turėtą kultūrinę ir etninę tapatybę, ir tai išreiškiama konkrečia veikla ar elgesiu – lietuviškumas yra „kultivuojamas“ namuose arba su draugais, pavyzdžiui, kalbant namuose gimtąja kalba, laikantis kai kurių papročių: „mūsų šeima stengiasi palaikyti santykius tiek su lietuviais, tiek ir su norvegiais. Stengiamės, kad ir vaikai šnekėtų lygiai gerai ir lietuviškai, ir norvegiškai“ (Gintaras). Ir nors, kaip teigė Erika, ji pasidariusi kosmopolitiškesnė, tai „nepakeičia tavo tautos suvokimo“. Gintaro manymu, „jis vis tiek visada išliks lietuviu, nes jis yra lietuvis“.

Politinis dalyvavimas – vienintelis įsitraukimo būdas, kurio atžvilgiu išskirti strategijų tipai, o kartu imigrantų nuostatos ir elgesys nesiskiria. Beveik visi mūsų kalbinti imigrantai neketina atsakyti Lietuvos pilietybės, nors neretas apgailėstauja, kad negali turėti dvigubos: „Man... net mintis nekiltų [keisti pilietybę]. Dėl ko? Kam? Man tai nieko nekeičia“ (Regina, 35 m., Ispanija). Tačiau tik nedaugelis dalyvauja Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose ir tik keletas imigrantų, priskirtinų pirmo tipo strategijai, – rinkimuose į vietos savivaldos organus.

Nėra skirtumų ir su Lietuva palaikomų ryšių atžvilgiu.

Reprezentacinė. Ši imigrantų įsitraukimo strategija artima pirmajai pagal ekonominio įsitraukimo ir kuriamų socialinių tinklų intensyvumą, tačiau skiriasi kultūrinio įsitraukimo būdas. Pagal ekonominio įsitraukimo kriterijus – nuolatinį darbą, profesinį statusą, įgytą turtą ir kt. – šiai grupei priskirtini imigrantai gali būti apibūdinti kaip turintys pakankamai tvirtus saitus su nauja visuomene. Antai Aleksandras (54 m. firmos savininkas, Anglija) pasakojo, kad daug laiko ir lėšų investuoja į kvalifikacijos tobulinimą, mokymąsi, Augustė (20 m. dirbanti studentė, Ispanija) studijuoja universitete, Veronika (49 m. virėja, Ispanija) ir Valdas (39 m. statybininkas, Ispanija) yra paėmę iš banko paskolas, įsigiję namus.

Šios grupės imigrantų kuriami socialiniai tinklai pagal struktūrą ir intensyvumą iš esmės yra identiški pirmajam tipui. Informantai pasakojo, kad atvykę į naują šalį su lietuviais bendraudavo labai daug, ne vienas su lietuviais kartu gyveno, dirbo, tačiau po poros metų ryšiai su daugeliu nutrūkdavo. Pakankamai tipiškas yra Ilonos (35 m. kirpėja, Norvegija) pasakojimas. Pirmaisiais metais Norvegijoje jai buvo labai svarbus bendravimas su lietuviais: „Bendrauji, kad tik išlaikytum kalbą, apskritai pakalbėtum“. Po dvejų metų bendravimo ratas keičiasi ir dabar svarbus ne tautiškumo, o bendrų interesų kriterijus: „Tiek laiko gyvenant labiau žiūri į pomėgius, kokie žmonės, ką jie veikia, kuo domisi ir tada atsirenki“. Dabar Ilona bendrauja ir su kolegomis, ir kaimynais, tačiau vis tik „tikrai artimi draugai – lietuviai“. Kaip ir pirmuoju atveju, vieni konstruoja socialinius tinklus individualiai, kiti – aktyviau dalyvaudami bendruomenės veikloje.

Kultūrinio įsitraukimo dimensija išreiškiama prisitaikymu arba tiesiog „gebėjimu naviuoti“* neigiamai vertinant akulturaciją ir pabrėžiant užsiangažavimą kultūrinio savitumo išsaugojimui bei raiškai. Akulturacijos nuostatos „atmetimas“ pačių informantų dažniausiai aiškinamas multikultūrinės aplinkos, skatinančios kultūrinio savitumo pabrėžimą, įtaka arba jiems būdinga tautinės tapatybės samprata.

Galbūt ši subjektyviai reflektuojama ir palaikoma kultūrinė skirtis paaiškina net tik faktą, kodėl dauguma šiai grupei priskirtinų imigrantų, priešingai negu pirmosios, nelaiko savęs savu naujoje visuomenėje, bet ir jų kultūrinio įsitraukimo būdus. Ilona pasakojo, kad ji šiuo metu jaučiasi „įsiliejusi“ į visuomenę, kurioje gyvena, nes „prisitaikė, išmoko „žaidimo taisykles““. Pagal ją, taisyklių paisymas nekvestionuojamas – tai būtina sąlyga visavertiškai dalyvauti ir profesinėje, ir viešojoje erdvėje. Kita vertus, ji labai abejoja, ar kada nors bus Norvegijoje sava: „Aš nemanau, kad kada nors būsiu sava. (...) Negimiau čia“. Būti savu reiškia gimti Norvegijoje, turėti ilgą kultūrinę patirtį, perduotą tradicijomis bei kitomis kultūros formomis: „Esu nesava, nes neturiu patirties iš anksčiau, aš nesu su mamos pienu siurbusi tos norvegiškos tradicijos, tų norvegiškų dainelių“ (Ilona, 35 m. kirpėja, Norvegija). Tačiau tarp kolegų ji jaučiasi sava: „Sprendžiant iš žmonių vertinimo, jų požiūris į mane lygiai toks pat kaip į šalia stovinčią norvegę – kiek žmonės pasitiki, kokiomis temomis kalbama, tuomet esu sava, bet negaliu sakyti, kad visiems“. Šie požiūriai lemia ir jos įsitraukimo strategijas: jai svarbiau tobulėti profesiniu atžvilgiu, svarbiau, kad žmonės vertintų pagal darbą, „o ne perimti jų tradicijas“, nes tai neįmanoma ir reiškia savęs negerbimą: „Svarbu integruotis, bet nesusitapatinti. Vis tiek aš būsiu lietuve. Man atrodo, kad žmogus turi daugiau savigarbos, jei prisitaiko, bet išlaiko savo identitetą, savo kalbą, kultūrą“.

Tą patį teigia ir Aleksandras: „kad ir prasisukai, pasidarei savo versliuką, dirbi, vis viena esi emigrantas. Tu nesi savas, nesi organiška dalis. Vis vien nebūsi anglu“ (54 m. firmos savininkas, Anglija). Aleksandro teigimu, jo gyvenimo būdas – lietuviška šeima, darbas lie-

* Šią sąvoką, kaip gebėjimą paviršutiniškai orientuotis kasdienių tarpusavio sąveikų erdvėje, vartoja L. Chavezas (1994: 63).

tuviškoje firmoje su lietuvių klientais ir bendravimas lietuvių ar rusų kalba – nepastūmėja „į anglikonizmą“. Gilesnio kultūrinių modelių perėmimo, informanto nuomone, neskatina ir jį supanti multikultūrinė aplinka: „kadangi aš gyvenu daugianacionalinėje šalyje, kur pačių britų mažuma, tai niekas ir neskatina to“. Jo nuomone, adaptacija galima tik ekonominėje ir socialinėje, bet ne kultūrinėje ir etninėje srityje.

Šios grupės imigrantai, kaip ir pirmosios, lietuviškumą reiškia skirtingai ir tai priklauso nuo aplinkybių ar individualios patirties – arba dalyvaudami bendruomenių veikloje, arba laikydamiesi lietuviškų tradicijų ir papročių namuose. Nors dėl įvykusių organizacinių pokyčių bendruomenės veikloje pastaruoju metu Ilona joje nedalyvauja, ji pasakojo, kad labai stengiasi išlaikyti lietuviškas kalėdines ir velykines tradicijas: „tokius dalykus, kuriuos aš darydavau maža būdama“.

Aleksandras, atvirksčiai, aktyviai dalyvauja religinės bendruomenės veikloje. Jis pasakojo apie bendruomenės organizuojamus viešus renginius, kurių metu pristatoma Lietuvos kultūra, švenčiamos valstybinės ir religinės šventės.

Segregacinė. Įsitraukimo būdų raiškos atžvilgiu ši strategija ženkliai skiriasi nuo anksčiau aprašytųjų. Ją naudojantys imigrantai tvirtai su imigracine visuomene susisaisę tik vienu – ekonominiu – būdu, kurio pagrindinis kriterijus – nuolatinis darbas. Šių imigrantų kuriamus bei palaikomus socialinius ryšius galima pavadinti „giminystės tinklais“ (tokį socialinės inkorporacijos tipą, kaip vieną iš galimų inkorporacijos būdų, išsamiai aprašo N. Glick-Schiller, tyrusi Berlyne gyvenančius imigrantus iš Somalio) (Glick-Schiller 2005). Nors kartu imigravę šeima ir giminės itin stipriai „pririša“ imigrantus naujoje visuomenėje, tačiau abejotina, ar tokie transplantuoti, giminyste pagrįsti ir apsiribojantys nedideliu ratu socialiniai ryšiai gali būti traktuojami kaip susaistantys imigrantus su nauja visuomene – tai labiau panašu į tam tikrą socialinę segregaciją. Lietuvių verslininkų įkurtoje firmoje dirbanti Rima (29 m. kirpėja, Anglija) daugiausia aptarnauja lietuvius arba klientus iš Rytų Europos. Jos bendravimo ratas labai siauras – Anglijoje gyvenanti mama, brolis, sesuo bei keletas artimų draugų. Ramunė (28 m. barmenė, Ispanija) irgi bendrauja su giminėmis, atvykusiais gyventi į Ispaniją, ir keletu lietuvių draugų, o „su kitais kažkodėl nebendrauju“. Bendruomenės veikloje ir renginiuose Rima taip pat nedalyvauja, tik žino, kad „čia yra kažkokia“. Jos požiūris į bendruomenę ir joje dalyvaujančius žmones yra skeptiškas: „tik tas, kas turi laiko, ir kuria sau bendruomenes; aš turiu savo darbą ir ką veikti ir be bendruomenių. Man tai neaktualu“.

Kultūrinio įsitraukimo būdai, kaip ir reprezentacinės strategijos atveju, apsiriboja gebėjimu „naviguoti“, t. y. kasdienių sąveikų reikšmių žinojimu, tačiau šie gebėjimai leidžia jiems jaustis savais: „aš jaučiuosi sava, nes turiu darbą, čia mano šeima, turiu banko kortelę, galiu pinigų pasidėti, telefonu naudojuosi, visa kita, taigi kažkiek prisirišau“ (Rima). Toks „įsikultūrinimas“ pačių imigrantų suprantamas kaip pakankamas, daugelis jų neketina keisti savo elgesio ir kultūrinių normų: „Kaip Lietuvoj, taip ir čia gyvenam. Turim butą, turim viską, iš darbo grįžti į namus – vaikai, vakarienė, į lovą. Rytoj vėl nauja diena. Nieko šiaip nesistengiam keisti. Jeigu kam nepatinka, nekreipiam dėmesio“ (Ramunė, 28 m. barmenė, Ispanija). Tautinė tapatybė jiems yra įgimta, todėl tapimas kažkuo kitu yra neįmanomas: „tai kaip aš galiu būt amerikonė, jeigu aš esu lietuvė?“ (Ramunė).

Navigacinė. Šiai grupei galima priskirti imigrantus, kuriuos Siu pavadino „besisvečiuojančiais“ ir apibūdino kaip imigrantus, stipriai orientuotus į kilmės šalį (cit. Chavez 1994: 54). Jie labai silpnai susisaisę su imigracine visuomene ir gyvena laukdami galimybės sugrįžti. Dauguma

įsidarbinę keliose įmonėse, nemaža dalis dirba nekvalifikuotą darbą. Nepakankamas kalbos mokėjimas riboja bendravimą su vietiniais gyventojais: „kai bendrauji kur nors triukšmingoje patalpoje, pavyzdžiui, bare, turi labai susikoncentruoti, kad suprastum, ką jis [anglas] šneka, už tai su anglais sunkiau bendrauti. Aš turiu keletą anglų draugų, bet pas save jų nesikviečiu, nes namiškiei [žmonės, su kuriais gyvena] nelabai gerai angliškai šneka. Kas tada būtų – sėdi anglai, sėdi lietuviai arba prancūzai, jie angliškai šneka, o lietuviai sėdės kitam kampe ir šnekės lietuviškai“ (Kasparas, 29 m. stalius, Anglija).

Kitas šios grupės imigrantų socialinių tinklų bruožas – labai siauras artimus santykius konstruojančių žmonių ratas arba tokių nebuvimas, taip pat palaikomų bendravimo ryšių fragmentiškumas, paviršutiniškumas: „nelabai turiu tokių žmonių, aš tik noriu grįžti į Lietuvą, nes čia stengiuosi kuo daugiau dirbti, gyvenimo kaip ir nėra, galima sakyti, labai nykus toks gyvenimas“ (Erikas, 22 m. pardavėjas, Ispanija).

Pagal informantų pasakojimus, daugeliui neįdomu, kas vyksta toje šalyje, jie neklauso arba beveik neklauso žinių, neskaito vietinės spaudos ir daug daugiau domisi gyvenimu ir įvykiais Lietuvoje. Į klausimą, ar jiems svarbu čia gyvenant jaustis savu, prisitaikyti, išgirdome atsakymą: „ne, net nebūtina. Vis tiek visos mintys Lietuvoj. Duok, Dieve, sveikatos ir darbus turėti, tai „maksimum“ tikrai dar kokius trejus metus“ (Raimonda, 51 m. namų tvarkytoja, Ispanija.)

Nors patys informantai teigia, jog yra „adaptavęsi“ naujoje šalyje, tačiau tai, kad dažnas jų tik menkai moka tos šalies kalbą, vargu ar leidžia kalbėti apie pakankamą kultūrinę inkorporaciją net „navigacine“ prasme.

APIBENDRINIMAS

Šiame straipsnyje aptarėme lietuvių imigrantų *susisaistymo su nauja visuomene* būdus, pagrindines jų įsitraukimo į naują visuomenę strategijas.

Remdamiesi imigrantų įsitraukimo trajektorijų įvairovės idėja, lauko tyrimų duomenis analizavome išskyrę keturis įsitraukimo būdus: ekonominį, socialinį, kultūrinį ir politinį. Priklausomai nuo vyraujančio įsitraukimo būdo ar būdų išskyrėme keturias strategijas, nusakancias imigrantų susisaistymo su nauja visuomene ypatumus.

Pagrindiniai konformistinės strategijos ypatumai – tai tvirtas ekonominis-profesinis susisaistymas, sėkmingas šios grupės imigrantų socialinis įsitraukimas, jų kuriami socialiniai tinklai išeina už etninių pagrindu konstruojamo bendruomeniškumo ribų. Kultūrinio įsitraukimo ypatybė – akultūracinės nuostatos, pasižyminčios noru perimti pagrindinius vyraujančios kultūros modelius, tačiau tuo pat metu praktikuoti ir lietuviškumą. Reprezentacinė strategija artima konformistinei pagal ekonominio ir socialinio įsitraukimo raišką, tačiau kultūrinis įsitraukimas apsiriboja kasdienių elgesio taisyklių žinojimu, t. y. gebėjimu „naviguoti“, neigiamai vertinant akultūraciją bei pabrėžiant užsiągažavimą kultūrinio savitumo išsaugojimui bei raiškai. Segregacinė strategija įsitraukimo būdų raiškos atžvilgiu gana ženkliai skiriasi nuo pirmų dviejų. Šiuo atveju su nauja visuomene imigrantai tvirtiau susisaistę tik per vieną ekonominės dimensijos kriterijų – nuolatinį darbą. Jų palaikomi socialiniai ryšiai dažniausiai apsiriboja „giminystės tinklais“, o kultūrinis įsitraukimas, kaip ir antrosios grupės, – gebėjimu „naviguoti“. Ketvirtoji, navigacinė, strategija yra būdinga imigrantams, gyvenantiems galimybės sugrįžti laukimu. Jie yra stipriai orientuoti į kilmės šalį ir nemotyvuoti gilesniam susisaistymui su nauja visuomene. Politinis dalyvavimas – vienintelis įsitraukimo būdas, kurio atžvilgiu išskirti strategijų tipai nesiskiria. Beveik visi imigrantai neketina atsiskirti Lietuvos pilietybės (nors neretas apgailestauja, kad negali turėti dvigubos), tik nedaugelis

dalyvauja Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose ir tik keletas imigrantų, priskirtinų pirmo tipo strategijai, – rinkimuose į vietos savivaldos organus.

Apibūdinus šias strategijas nereikėtų dėti taško – tiksliau būtų parašyti „ir kitos“ pabrėžiant, jog išskirtos strategijos neapima visos galimos susisaistymo su nauja visuomene strategijų įvairovės, buvimo naujoje visuomenėje būdų.

Gauta 2008 10 15
Parengta 2009 05 04

Literatūra

1. Bretell, C. 2005. “The Spatial, Social, and Political Incorporation of Asian Indian Immigrants in Dallas, Texas”, *Urban Anthropology* 34 (2–3): 247–280.
2. Chavez, L. R. 1994. “The Power of the Imagined Community: The Settlement of Undocumented Mexicans and Central Americans in the United States”, *American Anthropologist*, New Series 96(1): 52–73.
3. Čiubrinskas, V. 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
4. Engbersen, G. 2003. “Spheres of Integration: Towards a Differentiated and Reflective Ethnic Minority Policy”, in *Identity and Migration. Migrants in Western Europe*, eds. R. Sackmann, B. Peters, T. Faist. England: Ashgate, 59–76.
5. Glick-Schiller, N. G. 2005. “Pathways of Migrant Incorporation in Germany”, *Transit* 1(1), Article 50911.
6. Heisler, B. S. 2000. “From Assimilation to Segmented Integration, from the American Experience to the Global Arena”, in *Migration Theory*, eds. C. B. Brettell, J. F. Hollifield. New York and London: Routledge, 77–96.
7. Peters, B. 2003. “Collective Identity, Cultural Difference and Developmental Trajectories of Immigrant Groups”, in *Identity and Migration. Migrants in Western Europe*, eds. R. Sackmann, B. Peters, T. Faist. England: Ashgate, 13–35.
8. Vertovec, S. 1999. “Conceiving and Reseraching Transnationalis”, *Ethnic and Racial Studies* 22(2): 447–462.

JOLANTA KUZNECOVIENĖ

Pathways of incorporation of Lithuanian immigrants in England, Norway and Spain: from conformism to navigation

Summary

The article addresses the incorporation of Lithuanian immigrants into their host societies through a focus on their pathways that reflect a variety of social, economic, cultural and political ties. Field data were provided by 71 semi-structured interviews with Lithuanian immigrants, conducted in 2008 in Norway, Spain and England.

The conclusions suggest that Lithuanian immigrants' choice of a particular strategy to adapt to the host society reflects the selection of one among the four possible pathways of incorporation, as well as diverse motivations to belong. These pathways do not always correspond to the dominant discourse of diaspora and transnationalism.